

В І Д Г У К
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Кириченка Костянтина Івановича
на тему: «Державне регулювання національної економіки
України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків»,
подану до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
у Сумському державному університеті
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дослідження

В умовах сучасних посткризових трансформацій в Україні першочерговим завданням держави стає відновлення макроекономічної стабільності, оздоровлення економіки та забезпечення збалансованості соціо-економіко-політичного розвитку. Відновлення позитивних темпів розвитку країни вимагає впровадження комплексної взаємоузгодженої системи заходів зі стабілізації не лише економічної ситуації, а й проведення результативних та ефективних соціальних та політичних реформ. Вітчизняний досвід свідчить, що спрямованість регуляторних заходів на вирішення проблем окремих інституцій чи секторів національної економіки, відсутність цілісної концепції соціо-економіко-політичної стабілізації унеможливує вихід країни на посткризову траєкторію зростання. Про обмеженість механізмів саморегулювання економіки в умовах значної турбулентності та асиметрії інформації неодноразово наголошувалося як науковцями, так і на рівні міжурядових об'єднань та міжнародних інституцій. Якщо провідна роль держави як регулятора суспільно-економічних процесів вже сьогодні не викликає сумнівів, то вектори та інструментарій її діяльності все ще залишаються об'єктом дискусій. Ефективне державне регулювання національної економіки в Україні потребує чітких механізмів моніторингу джерел втрати стабільності країни як нового пріоритету розвитку національного господарства, науково обґрунтованого та узгодженого підходу до застосування економічних, соціальних та політичних інструментів. Все це обумовлює необхідність узгодження соціальних, економі-

чних та політичних факторів при виконанні комплексу функцій державного регулювання національної економіки, формування науково обґрунтованої стратегії розвитку національного господарства та системного оцінювання можливостей та результатів її реалізації. З огляду на все вище зазначене, дисертація К. І. Кириченка є актуальною та має важливе теоретичне та практичне значення.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими її автором науковими працями і авторефератом дає можливість відзначити, що наукові результати, висновки і рекомендації характеризуються високим ступенем обґрунтованості й достовірності, є достатньо аргументованими. Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, є глибоко дослідженими, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором фундаментальних робіт вітчизняних і закордонних учених та фахівців з питань економічної теорії, теорії державного регулювання економіки, синергетичної теорії самоорганізації соціально-економічних систем, стратегічного управління, макроекономічного прогнозування, а також значний обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, нормативно-правових, законодавчих та методичних документів, статистичної інформації.

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірними, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

Крім того, обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних результатів дослідження у монографіях, наукових фахових виданнях України та інших держав, оприлюдненням їх на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях.

Автор у процесі дослідження орієнтувався на сучасну методологію наукового пізнання і технологію наукових досліджень. Так, для вирішення поставлених наукових завдань дисертантом використовувались такі сучасні методи дослідження, як: логічний аналіз, синтез та узагальнення – при узагальненні теоретичного підґрунтя та практичного досвіду державного регулювання національної економіки з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків; метод структурного моделювання – під час дослідження внутрішньої структури цих взаємозв'язків; метод центра мас – при інтегральному оцінюванні рівня стійкості цих взаємозв'язків; функціональний та структурний аналіз – під час визначення концептуальних напрямків реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням цих взаємозв'язків; методи регресійного моделювання та адитивно-мультиплікативної згортки – при встановленні впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на рівень економічного розвитку країни; дистрибутивно-лагове моделювання – під час визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави; регресійне моделювання (за методом Прайса–Вінстена), метод аналітичної ієрархії і метод простого додавання ваг – під час дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави; метод головних компонент, метод згортки на основі метрики Мінковського, метод експертного оцінювання на основі шкали Харрінгтона – при оцінюванні ефективності політичних інститутів в Україні. Моделювання здійснено за допомогою програмних продуктів Stata 12/SE та STATISTICA 10.

При проведенні досліджень використовувалась статистична інформація, отримана як з офіційних джерел, так і в результаті літературного пошуку, виконаного автором. Все це обумовило несуперечливість висновків та їх логічний взаємозв'язок.

Виконання дослідження здійснювалось в рамках науково-дослідних робіт Сумського державного університету. До звіту за темою «Моделювання та

прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (номер державної реєстрації 0118U003569) ввійшли пропозиції щодо визначення стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків, впливу регуляторної спроможності держави на соціальний, економічний та політичний розвиток; до звіту за темою «Сучасні інформаційні технології в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0116U000930) – щодо інструментарію дослідження внутрішніх соціо-економіко-політичних взаємозв'язків; до звіту за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0116U000929) – щодо визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Підсумовуючи основні висновки і результати дисертаційної роботи, а також особистий внесок здобувача у вирішення обраного ним науково-прикладного завдання, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження:

Вперше розроблено індикатор економічного розвитку країни, що інтегрує ті макроекономічні параметри, які мають високий рівень чутливості до якості та ефективності державного регулювання економіки. Відбір макроекономічних параметрів, що мають статистично значущий зв'язок з цим індикатором, здійснено з бази World Development Indicators на основі інструментарію регресійного моделювання з урахуванням їх розподілу на стимулятори і дестимулятори економічного розвитку країни. Нормалізовані показники на основі використання адитивно-мультиплікативної згортки об'єднано в єдиний композитний індикатор, динаміка якого відображає відгук макроекономічних параметрів на зміну рівня регуляторної спроможності держави. Це дозволило визначити економічні ефекти й необхідні передумови зростання регуляторної спроможності в Україні. Сформовано кластер країн, досвід яких доцільно використовувати в контексті підвищення чутливості економіки Ук-

раїни до регуляторних заходів: з пострадянських республік – Естонія, Латвія, Таджикистан; із високорозвинених країн – Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Ісландія, Італія; з країн із середнім рівнем економічного розвитку – Албанія, Сербія, Чехія, Польща. Це дозволить суттєво підвищити результативність економічної політики держави з урахуванням трансформацій, які відбуваються в системі державного управління, та рівня скоординованості дій між відповідними уповноваженими інститутами. Розробки автора в цьому напрямку можуть бути використані при аналізі доцільності застосування тих чи інших регуляторних інструментів з позиції їх потенційного впливу на найбільш важливі макроекономічні параметри та ефекти від їх можливого використання.

Вдосконалено методичний інструментарій інтегрального оцінювання конвергентних взаємозв'язків, мультиплексивних трансмісійних ефектів між соціальними, політичними та економічними процесами. Розроблений дисертантом підхід до вирішення цього завдання базується на запропонованій ним триполюсній барицентричній економіко-математичній моделі, підхід до побудови якої відрізняється від існуючих застосуванням методу пошуку центроїда трикутника, сторонами якого є нормалізовані значення індексів соціального розвитку, ефективності політичних інститутів та еластичності макроекономічних зрушень до зміни рівня регуляторної спроможності держави. Це дозволило встановити ступінь збалансованості, системні взаємозв'язки і комплексарний вплив економічного, соціального та політичного розвитку України у 2010-2017 рр. та спрогнозувати ці дані на середньострокову перспективу – до 2020 року.

Вдосконалено методичні засади визначення часових лагів, через які макроекономічні параметри найбільш відчутно реагують на зміни регуляторної спроможності держави. Для вирішення цього завдання в роботі побудовано дистрибутивно-лагову модель, що оцінює вплив рівня регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку 38 країн світу (України, а також 14 країн з високим рівнем розвитку, 12 країн із середнім рівнем економічного розвитку, 11 країн – колишніх членів СРСР) на основі панельних

даних із введенням лагу від 1 до 5 років. Виявлені тенденції мають практичну цінність при побудові дорожньої карти соціо-економіко-політичних перетворень в Україні на середньостроковий період, визначенні прогнозних індикаторів та поетапного алгоритму покрокових трансформацій за конкретними соціальними, економічними та політичними параметрами, що відповідають пріоритетам Цілей сталого розвитку. Це може бути покладено в основу динамічного прогнозування, що дозволить вибудувати найбільш оптимальну та збалансовану за часом та ресурсами траєкторію досягнення цільових критеріїв – забезпечення стійкого зростання та зменшення системних ризиків у національній економіці.

Вдосконалено методичне підґрунтя обґрунтування впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на інтегральний рівень соціального розвитку України. Цей інтегральний показник в роботі сформовано із 29 індикаторів, що найбільш часто представлені у національних та міжнародних методиках оцінювання соціального розвитку. Агрегування цих індикаторів здійснено з урахуванням напрямку їх впливу на соціальний розвиток (є каталізаторами чи інгібіторами), а також питомої ваги, визначеної за допомогою принципу аналітичної ієрархії та методу простого додавання ваг. В контексті вибору найбільш дієвих регуляторних каналів забезпечення соціального прогресу в Україні важливими є здійснені на основі запропонованого підходу емпіричні розрахунки.

Набув подальшого розвитку методичний інструментарій комплексного вимірювання ефективності функціонування політичних інститутів держави шляхом узагальнення згорткою на основі метрики Мінковського індикаторів World Governance Indicators, що найбільшою мірою визначають суспільний відгук на прийняті політичні рішення, з урахуванням їх вагових коефіцієнтів, встановлених методом головних компонент.

Набув подальшого розвитку методичний інструментарій прогнозування впливу індексів соціального розвитку, ефективності політичних інститутів та еластичності макроекономічних зрушень до зміни рівня регуляторної спро-

можності держави на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці. Запропонований у роботі підхід дозволяє врахувати взаємні конвергентні зв'язки та позитивні/негативні трансмісійні ефекти (явні та неявні) від соціальних, політичних та економічних рішень з урахування структурних та інституційних змін в національній економіці.

Наведені положення наукової новизни суттєво розвивають теорію і практику забезпечення стійкості національної економіки України, здійснення структурно-факторного аналізу впливу соціо-економіко-політичних детермінант на трансформацію інструментарію державного регулювання економіки. Ці теоретичні узагальнення та методичні рекомендації призначені для використання в практиці розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку економіки України. Встановлення емпіричних залежностей суттєво розвивають теорію і практику адресного визначення принципів, методів та інструментів державного регулювання економіки, формують методичне підґрунтя для визначення необхідних та достатніх умов оптимальної взаємодії структурних елементів системи забезпечення стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Це дозволить підвищити дієвість засобів державного регулювання при управлінні національним господарством в умовах трансформаційної економіки.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в розробці нових та вдосконаленні існуючих науково-методологічних підходів до обґрунтування умов забезпечення, інструментарію оцінювання та механізмів врахування стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у процесі державного регулювання та прогнозування розвитку економіки України.

Практичне значення запропонованих в роботі методологічних узагальнень для науки і практики, підтверджується можливістю їх використання в діяльності органів державного регулювання, галузевих асоціацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що у комплексі формують підґрунтя для розширення механізмів забезпечення адекватного адаптаційного механізму захисту національної економіки від деструктивних впливів зовнішніх та внутрішніх соціальних, економічних та політичних трансформацій. Запропоновані в роботі теоретичні узагальнення та методичні рекомендації призначені для використання в практиці оцінки та прогнозування розвитку національної економіки, для побудови цілісної системи її державного регулювання, у процесі розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку національного господарства України.

Пропозиції щодо інтегрального оцінювання соціально-економічного розвитку України впроваджено в діяльність Офісу реформ Кабінету Міністрів України (довідка № 22310/0/1 від 13.11.2018 р.); щодо застосування таксонометричного підходу при оцінюванні соціально-економічного розвитку – в діяльність Муніципальної ліги Києва (довідка № 3467/23 від 13.09.2018 р.); щодо заходів ДР НЕ України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків – у діяльність Торгово-промислової палати України (довідка № 322/1.2 від 09.11.2018 р.) та Сумської торгово-промислової палати (довідка № 444 від 09.11.2018 р.); щодо формалізації взаємозв'язків між якістю реалізації заходів держави щодо створення сприятливого бізнес-середовища та макроекономічними показниками – в діяльність Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 30 від 12.09.2018 р.). Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Економічна політика та державне регулювання» та «Система публічного управління» (акт від 05.09.2018 р.).

Повнота викладення основних результатів дисертації

в опублікованих працях

Результати дослідження представлені у 18 наукових працях загальним

обсягом 8,99 друк. арк.), з яких особисто авторів належить 7,03 друк. арк., зокрема: 3 підрозділи в колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях України та 1 стаття в зарубіжному науковому виданні (з яких 9 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема, 2 видання входять до баз Scopus та Web of Science); 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. В дисертації Кириченка К. І. використані лише ті результати досліджень, які були отримані ним особисто. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено повною мірою. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. Автореферат достатньою мірою висвітлює основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи і не містить інформації, яку б не було розглянуто в роботі.

Зауваження та дискусійні положення

Поряд з позитивною оцінкою дослідження, за окремими положеннями, висновками та рекомендаціями, наведеними у дисертаційній роботі, слід зробити наступні зауваження, які в окремих випадках мають рекомендаційний характер та слугують підставою для їх обговорення в дискусійному порядку:

1. В роботі спростовано гіпотезу про значущий позитивний вплив зростання регуляторної спроможності держави на зовнішню торгівлю країни. Втім, такий підхід вимагає від автора додаткових обґрунтувань, оскільки при дослідженні впливу індикатору регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку 38 європейських країн за 2002–2016 рр.) автором зроблено висновок, що реакція обсягів імпорту товарів і послуг (прямий зв'язок) на зростання регуляторної спроможності держави є найбільш відчутною із 5-річним лагом.

2. У третьому розділі роботи розроблено концептуальні напрямки реформування системи державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків. Пріоритетними напрямками визначено такі: зростання прозорості та підзвітності; підвищення об'єктивності та незалежності державного регулювання національної економіки; посилення громадської участі; зниження диспропорцій розвитку суспільства; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності. Останній напрямок не відповідає загальному контексту (порівняно з іншими), оскільки він визначає не стільки регуляторні механізми, які мають бути реформовані, скільки сферу, в якій мають відбутися трансформації – інвестиційний та інноваційний розвиток.

3. Вважаємо некоректним використання автором різних часових інтервалів для проведення емпіричних досліджень: при дослідженні впливу регуляторної спроможності держави на рівень економічного розвитку країни – 2002–2016 рр., при дослідженні впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на інтегральний індекс соціального розвитку України та його субіндекси – 2010–2016 рр.; при дослідженні динаміки інтегрального індикатора ефективності політичних інститутів в Україні – 2002–2016 рр.; при визначенні інтегрального рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці – 2010–2022 рр.; при дослідженні внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток» розрахунки здійснено для двох горизонтів прогнозування (2012–2020 рр. та 2012–2022 рр.). Така неспівставність часових інтервалів погіршує загальне сприйняття концепції дисертаційної роботи та ускладнює можливості усвідомлення та адекватного обґрунтування узагальнюючих тенденцій.

4. Дисертаційній роботі бракує чіткої термінологічної визначеності, зокрема, щодо трактування змісту понять «взаємозв'язки у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток»», «соціо-економіко-політичні взаємозв'язки». Системний аналіз об'єктивних закономірностей при дослідженні

соціально-економічної природи цих понять потребує структурно-декомпозиційного аналізу категоріально-понятійного апарату на різних рівнях узагальнення. Існуюча розпорошеність та несистемність наукових концепцій дослідження соціальних, економічних та політичних процесів, наявність протиріч у визначеннях обумовлює неузгодженість щодо застосування методів наукових досліджень та знижує ефективність реалізації заходів управлінського впливу держави.

5. Робота значно б виграла, якщо б автор сформулював власне розуміння загальних принципів та методів ієрархічно субординованої системи державного регулювання національної економіки, формалізував її суб'єктно-об'єктну структуру та функціональні підсистеми, виокремив їх предметно-цільові класифікаційні ознаки, а також конкретизував задачі та відповідний регуляторний інструментарій з огляду на врахування соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

6. В цілому підтримуючи висновок дисертанта, що в Україні найбільшою мірою регуляторна спроможність держави впливає на демографічні показники, гендерну рівність та параметри здоров'я населення, зауважимо, що цей висновок не знайшов в роботі практичного продовження у вигляді рекомендацій щодо змін у методах та інструментах державного регулювання економіки, які мають стати наслідком виявлених закономірностей.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Кириченка Костянтина Івановича на тему: «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків» є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, в якому вирішено актуальне науково-прикладне завдання поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-

економіко-політичних взаємозв'язків, що має важливе наукове та практичне значення.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації.

Автором виконано значне ретельне дослідження щодо аналізу численних різнопланових українських та зарубіжних наукових праць теоретичного та практичного характеру, вітчизняної та міжнародної нормативної бази, проведені якісні дослідження та отримані науково-обґрунтовані результати.

Викладення наукових результатів, зміст, структура, обсяг і оформлення дисертації відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (п. п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами та доповненнями), а її автор – Кириченко Костянтин Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

старший науковий співробітник
сектору макроекономічного аналізу та прогнозування
відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України,
кандидат економічних наук

В.О. Шликова

Підпис Шликової В.О. завірирую:

Вчений секретар МДУ УТР ІНН України

